

УДК 355.233.2:796]:343.82

DOI 10.32755/sjeducation.2025.02.195

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ДКВС УКРАЇНИ

Черезов Юрій Олександрович,

старший викладач кафедри фізичної підготовки,

Пенітенціарна академія України

(14000, Україна, м. Чернігів, вул. Гонча, 34,

e-mail: yuriy.cherezov@gmail.com)

ORCID: 0000-0002-1531-0189

Тема дослідження є актуальною, оскільки постала необхідність своєчасно розв'язувати проблеми вдосконалення фізичної підготовки офіцерів ДКВС України. Ці проблеми пов'язані з низкою складнощів, що викликані зміною умов здійснення освітнього процесу через воєнні дії, відсутністю можливості проведення занять із загальної та спеціальної фізичної підготовки на систематичній основі, нечіткістю цільових орієнтирів, кваліфікаційних характеристик та вимог до професійних і соціальних якостей фахівців-пенітенціаристів та ін.

Мета статті – висвітлити інноваційні методи вдосконалення загальної та спеціальної фізичної підготовки офіцерів ДКВС України.

Методологія дослідження заснована на аналізі літературних джерел та синтезі педагогічного спостереження.

Результати дослідження та висновки. Автором проаналізовані програми навчання загальної та спеціальної фізичної підготовки офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби України, а також педагогічні умови, в яких відбувається освітній процес. Зважаючи на результати дослідження, автор запропонував дієві шляхи вдосконалення та забезпечення високого рівня фізичної, тактико-спеціальної та психофізіологічної компетенцій, що є одними з важливих компонентів загальної професійної компетентності сучасних офіцерів ДКВС України.

Ключові слова: загальна фізична підготовка, інноваційні методи навчання, спеціальна фізична підготовка, компетенція, компетентність, професійна компетентність, професійно важливі якості офіцера.

CURRENT ISSUES IN IMPROVING THE PHYSICAL TRAINING OF OFFICERS OF THE STATE CRIMINAL EXECUTIVE SERVICE OF UKRAINE

Cherezov Yurii, Senior Lecturer of the Department of Physical Training,

Penitentiary Academy of Ukraine

(34 Honcha Street, Chernihiv, 14000, Ukraine,

e-mail: yuriy.cherezov@gmail.com)

ORCID: 0000-0002-1531-0189

The research topic is relevant due to the necessity of timely addressing issues related to the improvement of physical training for officers of the State Criminal

Executive Service of Ukraine. These issues arise from various challenges, including changes in the conditions of the educational process due to military actions, the inability to conduct general and specialized physical training sessions on a systematic basis, the lack of clear target guidelines, qualification characteristics, and requirements for the professional and social qualities of penitentiary specialists, among others.

The purpose of the article – is to highlight innovative methods for improving general and specialized physical training for officers of the State Criminal Executive Service of Ukraine.

The methodology of the study. The research methodology is based on the analysis of literary sources and the synthesis of pedagogical observation.

Results of the study and conclusions. The author analyzed the training programs for general and specialized physical training of officers in the State Criminal Executive Service of Ukraine, as well as the pedagogical conditions in which the educational process takes place.

Based on the research results, the author proposed effective ways to improve and ensure a high level of physical, tactical-specialized, and psychophysiological competencies, which are among the essential components of the overall professional competence of modern officers of the State Criminal Executive Service of Ukraine.

Key words: general physical training, innovative teaching methods, specialized physical training, competence, competency, professional competency, professionally significant qualities of an officer.

Постановка проблеми. Сучасні умови життєдіяльності всіх секторів України, соціально-економічна, політична, воєнна ситуації викликали необхідність проведення певних реформ, у тому числі в правоохоронній сфері, та пошуку шляхів забезпечення фізичної підготовки співробітників Державної кримінально-виконавчої служби. Зростання злочинності та проникнення її в усі сфери життя з особливою гостротою ставлять проблему підвищення рівня не тільки загальної, але й спеціальної фізичної підготовки співробітників органів та установ ДКВС України (установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, таборів для військовополонених, органів пробації), оскільки зросло коло професійних завдань, де необхідно володіти певними компетенціями психологічного характеру, оборони та захисту особистого життя і здоров'я, вміннями щодо застосування певних навичок захисту інших осіб.

Актуальність дослідження. Проблема вдосконалення фізичної підготовки офіцерів ДКВС України пов'язана з низкою складнощів, що викликані зміною умов здійснення освітнього процесу через воєнні дії, відсутністю можливості проведення

занять із загальної та спеціальної фізичної підготовки на систематичній основі, нечіткістю цільових орієнтирів, кваліфікаційних характеристик та вимог до професійних і соціальних якостей фахівців-пенітенціаристів, а також загибель і тимчасова втрата працездатності співробітників пенітенціарних установ та їхній складний психоемоційний стан. Загалом окремим аспектам покращення рівня фізичної підготовки співробітників правоохоронної сфери приділяли увагу такі вчені, як А. В. Чудик, який пропонує методику навчання прийомів застосування сили та рукопашного бою в системі фізичної підготовки персоналу Державної прикордонної служби України [9, с. 248–261], Б. Лукін, який розглядає актуальні питання навчання техніки застосування заходів фізичного впливу майбутніми офіцерами Національної поліції України засобами кікбоксингу [4, с. 170–172], М. Носко, який наголошував на необхідності опанування навичок використання заходів фізичного впливу з тактичним осмисленням ситуації відповідного ступеня загрози [7], В. Пліско та Р. Радзієвський [8], які зазначали важливість володіння правоохоронцями вміннями запобігати розвитку конфліктної ситуації за суб'єктивними ознаками. Також В. Пліско та С. Бутов займалися вдосконаленням спеціальної фізичної підготовки курсантів навчальних закладів МВС України шляхом використання нетрадиційного методу формування навичок застосування прийомів фізичного впливу та рукопашного бою на основі оптимізації обсягу теоретичних і практичних занять [5, с. 92–100]. Безпосередньо проблемам удосконалення загальної та спеціальної фізичної підготовки офіцерів ДКВС України присвятили свої праці такі вчені, як В. Аніщенко [1], яка разом зі співавторами-практиками описала сучасну методику прикладної фізичної підготовки персоналу ДКВС України в психолого-бойовому аспекті [2], В. Гончар, І. Ткаченко та В. Сорокопуд, які визначили інноваційні напрями вдосконалення професійної компетентності персоналу ДКВС України щодо збереження здоров'я та життя в умовах надзвичайних ситуацій [10], І. Колб, який досліджував питання застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених в Україні [3],

Д. Петрик, який обґрунтував необхідність системного підходу в навчанні офіцерів ДКВС України застосуванню заходів фізичного впливу в професійній діяльності [6] та ін. Однак треба зазначити, що процес удосконалення фізичної підготовки офіцерів ДКВС України є динамічним, має постійно бути в полі зору викладачів та своєчасно дидактично й практично оновлюватися, щоб дійсно можна було створити певні педагогічні умови для набуття офіцерами нових навичок у сфері загальної та спеціальної фізичної підготовки. Тому тема дослідження є актуальною.

Мета статті полягає у висвітленні інноваційних методів удосконалення загальної та спеціальної фізичної підготовки офіцерів ДКВС України.

Методологія дослідження заснована на аналізі літературних джерел та синтезі педагогічного спостереження.

Виклад основного матеріалу. Загальна та спеціальна фізична підготовка є складовою частиною загальної системи навчання та виховання і спрямована на забезпечення фізичної готовності осіб рядового і начальницького складу органів, установ ДКВС України до професійної діяльності. Результат навчання офіцерів-пенітенціаристів залежить від багатьох факторів, серед яких головними є педагогічні умови, професіоналізм викладачів, потужна матеріально-технічна база. Однак в умовах війни треба наголосити на певних факторах зовнішнього впливу, які негативно впливають на здійснення освітнього процесу, у тому числі на можливість якісно забезпечити певні умови для проведення занять із загальної та спеціальної фізичної підготовки. Ці фактори змушують корегувати методику проведення навчальних занять, підбирати певні комплекси вправ для формування відповідних вмінь і навичок володіння тілом, певними прийомами захисту та оборони, підтримки й розвитку фізичного і психологічного здоров'я.

Основною метою фізичного виховання офіцерів ДКВС України є забезпечення необхідного рівня фізичної підготовленості, необхідного для успішного несення служби, виконання професійних завдань під час здійснення різних видів діяльності (охорони, нагляду, чергування тощо).

Для досягнення цієї мети в результаті багаторічних досліджень можна запропонувати низку різноманітних організаційно-педагогічних підходів та заходів. Загальна фізична підготовка спрямована на покращення повноцінної роботи всіх функцій людського організму, що позитивно впливає на зміцнення здоров'я, вияв і розвиток рухової здатності людини. Стан здоров'я офіцерів під впливом систематичного використання фізичних вправ суттєво покращується. Це виявляється в доволі стійких сприятливих змінах функціонального стану організму. У процесі фізичної підготовки вдосконалюються функції нервової системи. Це посилює процеси збудження та гальмування, їх рухомість та покращує врівноваженість, що забезпечує більш досконалу регуляцію з боку нервової системи всього організму. Фізичні вправи сприяють збільшенню сили скорочення серцевого м'яза та підвищенню її витривалості, у результаті чого загальна працездатність серця підвищується. Позитивні функціональні зміни в серцево-судинній системі сприятливо впливають на діяльність інших систем та органів людського організму. Фізичні вправи забезпечують покращення обмінних процесів в організмі, що покращує і зміцнює загальний стан здоров'я офіцерів, стає важливою складовою базової основи для підвищення рівня їх фізичної підготовленості.

Головним у процесі загальної фізичної підготовки є систематичність та поступове збільшення навантажень на організм. Фізична досконалість офіцерів ДКВС України передбачає не тільки високий рівень розвитку переважно однієї якоїсь фізичної якості або рухової навички, а й різнобічність рухових здатностей та оптимально високий рівень розвитку фізичних якостей і рухових навичок, особливо необхідних для службово-професійної діяльності.

Традиційні методи, такі як фізичні вправи, тренування на свіжому повітрі, спортивні змагання, командні ігри, здатні забезпечити покращення фізичного розвитку, зміцнити здоров'я, підвищити рівень фізичної підготовленості, а також сприяють розвитку м'яких важливих професійних навичок: комунікації, співпраці, соціальної взаємодії, толерантності та лідерству. Загалом такі ме-

тоди фізичної підготовки й виховання є основним засобом фізичного вдосконалення офіцерів-пенітенціаристів.

Однак професійна діяльність офіцерів ДКВС України передбачає не тільки високий рівень загальної фізичної підготовленості, але й володіння спеціальними тактичними, бойовими навичками, що надає можливість пенітенціаристам забезпечити особисту безпеку в надзвичайних, у тому числі екстремальних, умовах несення служби.

Спеціальна фізична підготовка сприяє формуванню функціональної готовності до дій в небезпечних умовах, є частиною загальної фізичної підготовки. Під спеціальною фізичною підготовленістю, на наш погляд, необхідно розуміти можливість подолання фізичного опору осіб, які утримуються під вартою, перебувають у місцях обмеження волі, можуть вчинити певні неадекватні дії під впливом психоактивних речовин або через певний емоційний стан (гнів, агресію, рухоме збудження, паніку та ін.).

Важливими компонентами спеціальної фізичної підготовленості є: 1) технічна – визначає впевненість, ефективність та швидкість дій, що пов'язані із застосуванням бойових прийомів боротьби та спеціальних засобів; 2) стрілецька – стосується стійких навичок володіння вогнепальною зброєю, знань матеріальної частини, вмінь і навичок стрільби з урахуванням різних умов і ситуацій оперативно-службового виду діяльності; 3) тактична – передбачає вміння офіцером виконувати дії, враховуючи оцінку оперативної обстановки, ступінь небезпеки й можливості осіб, які чинять опір або інші неправомірні дії, а також особистісний рівень володіння необхідними вміннями та навичками; 4) вольова – передбачає можливість усвідомлено регулювати дії, які необхідно застосувати, через вміння долати внутрішні конфлікти та зовнішні фактори впливу.

На відміну від загальної фізичної підготовки, спеціальна підготовка охоплює ключові напрями, спрямовані на розвиток необхідних фізичних і психологічних якостей і сприяє формуванню, розвитку й укріпленню волі, сили, витривалості, швидкості й спритності, цілеспрямованості, наполегливості, завзя-

тості, рішучості, сміливості, ініціативності, самостійності, витримки та самовладання.

Основними напрямками формування навичок спеціальної фізичної підготовки необхідно вважати такі: перший – спеціальні тренування фізичних навичок, які розвивають силові, швидкісні, координаційні здібності та сприяють підвищенню рівня витривалості організму, що є важливим для виконання службово-професійних завдань підвищеної складності; другий – спеціальні тренування, спрямовані на розвиток техніки самооборони, стрільби та рухливості в певних закритих приміщеннях та/або на відкритій місцевості різного рельєфу; третій – психофізіологічні тренування, спрямовані на формування та підвищення здатності реагувати на стресові ситуації, вміння врегульовувати особистісні емоційні стани, бути холоднокровними, критично оцінювати моделі поведінки (наміри та дії) інших осіб, відпрацьовувати особистісні та командні алгоритми дій та приймати обґрунтовані рішення в умовах надзвичайних, у тому числі екстремальних, ситуацій; четвертий – медична підготовка, що охоплює стійкі навички надання первинної домедичної допомоги, а також формування здоров'язбережувальної компетенції (знань та вмінь відновлення після травмувань, здорового харчування тощо).

Зважаючи на вимоги до фізичної підготовленості офіцерів ДКВС України, важливо виокремити дієві шляхи вдосконалення та забезпечення високого рівня фізичної, тактико-спеціальної та психофізіологічної компетенцій, що є одними з важливих компонентів загальної професійної компетентності сучасних пенітенціаристів. На нашу думку, такими шляхами треба вважати:

- своєчасне оновлення програм загальної та спеціальної фізичної підготовки з урахуванням вікових особливостей офіцерів та відповідності виконання ними певних видів службово-професійної діяльності;

- застосовувати інноваційні методи та інформаційно-комунікативні технології, які поєднують фізичні вправи з гейміфікацією (відеоігри, відеоролики, платформи дистанційного навчання), що робить фізичні тренування більш цікавими й мотивуючими, дозволяє поглибити знання щодо формування

особистої програми тренувань, врахувати вподобання та можливості, створити іммерсивне середовище для вивчення спеціальних видів спортивних вправ (віртуальні технології), виконання яких є важливим для набуття певних спеціальних навичок, але їх виконання складно та/або неможливо забезпечити в реальному світі;

- забезпечити баланс між використанням традиційних методів та інноваційних методів формування фізичної підготовленості офіцерів;

- своєчасно оновлювати матеріально-технічну базу (сучасні тренажери, віртуальні технології, смарт-пристрої, електронні тири тощо).

Висновки. Вищевикладене дозволило зробити такі узагальнені висновки: а) фізичне вдосконалення офіцерів-пенітенціаристів здійснює значний вплив на професійну працездатність та якість виконання службово-професійних завдань; б) фізична підготовленість офіцерів ДКВС України потребує значної уваги на теперішньому етапі функціонування пенітенціарних органів та установ, оскільки через воєнні дії багато офіцерів потребують покращення психічного та фізіологічного стану; це вказує на необхідність доповнення навчальних програм відповідними тренінговими вправами для формування психофізіологічної компетентності; в) практика службово-професійної діяльності доводить, що роль фізичної підготовленості як одного з основних засобів боєготовності пенітенціаристів, що є важливим в умовах війни, полягає в підвищенні рівня володіння тактико-спеціальними навичками, майстерності поєднувати вміння самооборони та самозахисту з використанням не тільки зброї, але й підручних предметів; г) оновлені методики спеціальної фізичної підготовки здатні вдосконалити морально-вольові та психологічні якості, підвищити стійкість організму офіцерів до впливу негативних факторів; д) застосування інноваційних методів і технологій навчання надає процесу освоєння знань та набуттю навичок більшої різноманітності, робить його цікавим, мотивує офіцерів до активності й подальшого самовдосконалення щодо володіння певними тактико-спеціальними, бойовими навичками протягом життя.

Список використаних джерел

1. Аніщенко В. О., Сорокопуд В. Б., Ткаченко І. В., Донець І. О. Методика прикладної фізичної підготовки персоналу ДКВС України: психолого-бойовий аспект. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки*. 2023. № 2 (11). С. 9–25.
2. Аніщенко В. О. Теоретико-методологічні підходи до професійної підготовки офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. 2019. № 1 (16). С. 6–23.
3. Колб І. О. Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених в Україні: теоретичні, правові та практичні засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Класич. приват. ун-т, Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Запоріжжя, 2019. 553 с.
4. Лукін Б. П., Бурхайло В. А. Методика навчання техніці застосування заходів фізичного впливу майбутніх офіцерів Національної поліції України засобами кікбоксингу. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України* : збірник наукових праць. Харків, 2020. С. 170–172.
5. Плisko В. І., Бутов С. Є. Навчання прийомам фізичного впливу та рукопашного бою на основі раціонального співвідношення теоретичних і практичних занять. *Юридична психологія та педагогіка*. 2013. № 1. С. 92–100.
6. Петрик Д., Плisko В. Умови використання заходів фізичного впливу в різних нештатних ситуаціях співробітниками Державної кримінально-виконавчої служби України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*. 2020. № 2 (21). С. 184–198.
7. Плisko В. І., Носко М. О. Використання заходів фізичного впливу з тактичним осмисленням ситуації відповідно до ступеня загрози : монографія. Чернігів : Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка, 2010. 284 с.
8. Плisko В. І., Радзівський Р. М. Навчання майбутніх правоохоронців в умінні упереджувати розвиток конфліктної ситуації за суб'єктивними ознаками. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*. 2015. Вип. 129 (2). С. 232–237.
9. Чудик А. В. Методика навчання прийомів застосування сили та рукопашного бою в системі фізичної підготовки персоналу Держ-

жавної прикордонної служби України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія «Педагогічні науки»*. 2015. Вип. 1. С. 248–261.

10. Сорокопуд В. Б., Ткаченко І. В., Гончар В. В. Інноваційні напрямки вдосконалення професійної компетентності персоналу ДКВС України щодо збереження здоров'я та життя в умовах надзвичайних ситуацій. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки*. 2022. № 1 (8). С. 169–181.

References

1. Anishchenko, V. O., Sorokopud, V. B., Tkachenko, I. V. and Donets I. O. (2023), "Methods of applied physical training of the SCES personnel of Ukraine: the psychological and combat aspect". *Scientific Herald of Sivershchyna. Series: Education. Social and Behavioural Sciences*, No. 2 (11), pp. 9–25.

2. Anishchenko, V. O. (2019), "Theoretical and methodological approaches to officers' professional training of the state Criminal-executive service of Ukraine", *Collection of Scientific Works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogical Sciences*, Vol. 16, No. 1, pp. 6–23.

3. Kolb, I. O. (2019), Application of measures of physical influence, special means and weapons to convicts in Ukraine: theoretical, legal and practical principles : PhD in Law thesis, Classic Private University, National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of State and Law named after V. M. Koretsky, Zaporizhzhia.

4. Lukin, B. P. and Burkhailo, V. A. (2020), "Methodology of teaching the technique of applying physical influence measures to future officers of the National Police of Ukraine by means of kickboxing", *Police training in the context of reforming the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine*, Kharkiv, pp. 170–172.

5. Plisko, V. I. and Butov, S. E. (2013), "Teaching techniques of physical influence and hand-to-hand combat on the basis of a rational ratio of theoretical and practical classes", *Legal psychology and pedagogy*, No. 1. pp. 92–100.

6. Petryk, D. and Plisko, V. (2020), "Conditions of using measures of physical influence in various emergency situations by officers of the State Criminal and Executive Service of Ukraine", *Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogical Sciences*, Vol 21, No. 2, pp. 184–198.

7. Plisko, V. I. and Nosko, M. O. (2010), Use of physical impact measures with tactical understanding of the situation according to the

degree of threat : monograph, Chernihiv National T. H. Shevchenko Pedagogical University, Chernihiv.

8. Plisko, V. I. and Radzievskyi, R. M. (2015), "Training of future law enforcement officers in the ability to anticipate the development of a conflict situation on subjective grounds", *Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences. Physical education and sports*, Iss. 129, No. 2, pp. 232–237.

9. Chudyk, A. V. (2015), "Methods of teaching methods of use of force and hand-to-hand combat in the system of physical training of the staff of the State Border Guard Service of Ukraine", *Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogical Sciences*, No. 1, pp. 248–261.

10. Sorokopud, V. B., Tkachenko, I. V. and Honchar, V. V. (2022), "Innovative directions of professional competence improvement of the State Criminal and Executive personnel of Ukraine to ensure health and living in emergency conditions", *Scientific Herald of Sivershchyna. Series: Education. Social and Behavioural Sciences*, No. 1 (8), pp. 169–181.